

Functions of The Special Restorative Police for Children: Comparative Study of Iran and Australia

Shadi Torkamani¹ Rouheddin Kordalivand^{*2}

1. Ph.D. Student in Jurisprudence and Penal Law, Faculty of Law, Damghan Branch, Islamic Azad University, Damghan, Iran.

Email: Shadi.torkamani@yahoo.com

2. Assistant Professor, Department of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, Tarbiat Modares University, Tehran, Iran.

*. **Corresponding Author:** Email: r.kordalivand@modares.ac.ir

S.D.I.L.L.
The SD Institute of Law
Research & Study

Publisher:

Shahr-e- Danesh
Research And Study
Institute of Law

Article Type:

Original Research

DOI:

10.22034/JCLC.2022.299595.1546

Received:

17 August 2022

Accepted:

26 April 2022

Published:

22 August 2022

ABSTRACT

Restorative justice with key functions along with traditional criminal justice has various outcomes for the criminal justice system. Hence, the various purposes of restoration have gained wide dominance over criminal law. Therefore, the use of restorative mechanism instead of referring to formal justice with the use of juvenile restorative police has highlighted the role of restorative justice and its restorative effects are reflected in children's regulations. Establishment of a Juvenile Correctional Police is essentially an independent official body responsible for responding to juvenile delinquency and delinquency. The juvenile rehabilitation police seek to resolve the issue and deter children from the disadvantages of formal judicial proceedings by using the remediation

Copyright & Creative Commons:

© The Author(s). 2021 Open Access. This article is licensed under a Creative Commons Attribution Non-Commercial License 4.0, which permits use, distribution and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited. To view a copy of this licence, visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

mechanism instead of referring them to formal institutions. Importantly, Australia has a variety of mechanisms. In fact, in this mechanism, due to the components of restorative justice and the use of restorative mechanisms such as discourse-building, tripartite meetings, awareness-raising and self-centered training without formal judicial review is on the agenda. The bill for the juvenile police of Iran also emphasizes restorative police and accepts non-judicial proceedings.

Keywords: Restorative Justice, Restorative Policing, Children, Making Discourse, Self-Awareness, Mediation.

Excerpted from the dissertation entitled "Challenges of Independence of Children's Criminal Law", Islamic Azad University, Damghan Branch, Faculty of Law.

Funding: The author(s) received no financial support (funding, grants, sponsorship) for the research, authorship, and/or publication of this article.

Author Contributions:

Shadi Torkamani: Conceptualization, Formal analysis, Investigation, Resources, Data Curation, Writing - Original Draft.

Rouheddin Kordalivand: Methodology, Formal analysis, Investigation, Resources, Data Curation, Writing - Original Draft, Writing - Review & Editing, Visualization, Supervision, Project administration.

Competing interests: The authors declare that they have no competing interests.

Citation:

Torkamani, Shadi and Rouheddin Kordalivand. "Functions of The Special Restorative Police for Children : Comparative Study of Iran and Australian" *Journal of Criminal Law and Criminology* 10, no. 19 (August 22, 2022): 179-206.

E x t e n d e d   A b s t r a c t

Restorative justice has become the emergence of a new trend in criminal justice. This process, which is based on the rehabilitation of the victim and the perpetrator, changes the dual approach of traditional justice and in its approach, it helps the victim, the criminal and the society. Therefore, with this approach, it has made fundamental changes in the structure of criminal justice, so that restorative justice has become an important target point in the dominant criminal regulations of the country. In the meantime, the current attention to children is important. Because, children are engaging in personality, so it needs to pay attention and repair the damage caused by the crime or correction of the perpetrator and not to label the delinquent children. This can be achieved through restorative justice. Accordingly, special attention has been paid to this issue in Australia and Iran. In Iranian law, in addition to the mother law, the juvenile police bill is significant. However, the legislature initially had doubts about restorative justice and its acceptance. However, with the passage of time and the emergence of positive aspects of restorative justice, especially in the case of children, important steps have been taken in this area. In Australia, remedial action has been a major issue in juvenile delinquency since 2001. In Australia, juvenile rehabilitation police have been given a variety of powers. Measures such as victim awareness, counseling, intervention in the field of drugs and alcohol and various types of compensation for the victim. In fact, the police are the most important factor in this regard. In addition, according to the 2004 Restorative Justice Act, the child of all persons is under 18 years of age, and the child must be at least 10 years old to be referred to restorative justice. This is reflected in the Australian legislative system under the Restorative Justice Act of 2004. In this country, various powers are given to the police, such as; Victim Awareness, Warnings, Written On-Site Notices, On-Site Fines, Counseling, Referrals to Family Meetings, Conference Referrals, Referrals to Mediated Third-Party Mediation, Drug and Alcohol Intervention, and Compensation for Data Victims Has been. In Iranian criminal law, the legislature in paragraph b of Article 6 of the Law on the Protection of Children and Adolescents, approved in 1399, obliges the Special Police for Children and Adolescents to introduce at-risk children and adolescents to the Welfare Organization and provide legal assistance to judicial authorities. Give. Accordingly, Article 3 of the Juvenile Police Bill emphasizes specialized and trained

police. On the other hand, in the introductory justification of the bill for police for children and adolescents, the necessity of differential police, which is used in the face of delinquency using non-judicial and restorative methods, is emphasized. Therefore, the use of restorative mechanism instead of referring to formal justice with the use of juvenile restorative police has highlighted the role of restorative justice and its restorative effects are reflected in children's regulations. Establishment of a Juvenile Correctional Police is essentially an independent official body responsible for responding to juvenile delinquency and delinquency. The juvenile rehabilitation police seek to resolve the issue and deter children from the disadvantages of formal judicial proceedings by using the remediation mechanism instead of referring them to formal institutions. Importantly, Australia has a variety of mechanisms. In fact, in this mechanism, due to the components of restorative justice and the use of restorative mechanisms such as discourse-building, tripartite meetings, awareness-raising and self-centered training without formal judicial review is on the agenda. In the special police bill for children and adolescents, the police force is obliged to form an independent police force in the NAJA. Therefore, the existence of restorative police using restorative justice mechanisms seems desirable. Because it keeps children away from the disadvantages of formal criminal justice. In fact, the restorative police want to repair the relationship through a process of healing and dialogue-based settlement. In other words, the rehabilitation police, on the one hand, want to bring the delinquent or victimized child back to society, and on the other hand, inform him about the perpetrators through discourse and awareness-raising. Therefore, the two countries' approach to accepting juvenile police is considered positive.

کارکردهای پلیس ترمیمی ویژه اطفال؛ مطالعه تطبیقی ایران و استرالیا

شادی ترکمنی^۱ روح‌الدین کردعلیوند^{۲*}

۱. دانشجوی دکتری فقه و جزا، دانشکده حقوق، واحد دامغان، دانشگاه آزاد اسلامی، دامغان، ایران.

Email: Shadi.torkamani@yahoo.com

۲. استادیار، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه تربیت مدرس، تهران، ایران.

* نویسنده مسؤل: Email: r.kordalivand@modares.ac.ir

چکیده:

عدالت ترمیمی با کارکردهای کلیدی در کنار عدالت کیفری سنتی ره‌آورد‌های متنوعی برای نظام عدالت کیفری داشته است. از این رو، اهداف گوناگون ترمیم، جایگاه مهمی در حقوق کیفری به دست آورده است. بنابراین، استفاده از سازکار ترمیم به جای ارجاع به عدالت رسمی با استفاده از پلیس ترمیمی ویژه اطفال نقش عدالت ترمیمی را پررنگ کرده است و جلوه‌های ترمیمی آن در مقررات اطفال رخ‌نمایی می‌کند. تشکیل پلیس ترمیمی ویژه اطفال در اصل، نهادی رسمی مستقل برای پاسخ‌دهی متناسب با بزه‌دیدگی و بزه‌کاری اطفال است. پلیس ترمیمی اطفال با استفاده از مکانیسم ترمیم به جای ارجاع به نهادهای رسمی به دنبال حل و فصل موضوع و دور نگه‌داشتن اطفال از معایب رسیدگی رسمی قضایی است. این مهم، در کشور استرالیا دارای سازکارهای متنوعی است. در واقع، در این مکانسیم باتوجه به مؤلفه‌های عدالت ترمیمی و استفاده از سازکارهای ترمیمی به مانند گفتمان‌سازی، نشست

کپی‌رایت و مجوز دسترسی آزاد:

کپی‌رایت مقاله در مجله پژوهش‌های حقوقی نزد نویسنده (ها) حفظ می‌شود. کلیه مقالاتی که در مجله پژوهش‌های حقوقی منتشر می‌شوند با دسترسی آزاد هستند. مقالات تحت شرایط مجوز 4.0 Creative Commons Attribution Non-Commercial License منتشر می‌شوند که اجازه استفاده، توزیع و تولید مثل در هر رسانه‌ای را می‌دهد، به شرط آنکه به مقاله استناد شود. جهت اطلاعات بیشتر می‌توانید به صفحه سیاست‌های دسترسی آزاد نشریه مراجعه کنید.

نوع مقاله:

پژوهشی

DOI:

10.22034/CLCJ.2022.299595.1546

تاریخ دریافت:

۹ آذر ۱۴۰۰

تاریخ پذیرش:

۶ اردیبهشت ۱۴۰۱

تاریخ انتشار:

۳۱ مرداد ۱۴۰۱

سه‌جانبه، هوشیارسازی و آموزش خودمراقبت‌محوری بدون رسیدگی رسمی قضایی در دستور کار قرار می‌گیرد. در لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان کشور ایران نیز پلیس ترمیمی مورد تأکید است و رسیدگی‌های غیرقضایی پذیرفته شده است.

کلیدواژه‌ها:

عدالت ترمیمی، پلیس ترمیمی، اطفال، گفتمان‌سازی، هوشیار سازی، میانجیگری.

برگرفته از رساله با عنوان «چالش‌های استقلال حقوق کیفری اطفال»، دانشگاه آزاد اسلامی واحد دامغان، دانشکده حقوق.

حامی مالی:

این مقاله هیچ حامی مالی ندارد.

مشارکت نویسندگان:

شادی ترکمنی: مفهوم‌سازی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع نوشتن _ پیش‌نویس اصلی.
روح‌الدین کرد علیوند: روش‌شناسی، تحلیل، تحقیق و بررسی، منابع، نظارت بر داده‌ها، نوشتن _ پیش‌نویس اصلی، نوشتن - بررسی و ویرایش، تصویرسازی، نظارت، مدیریت پروژه.

تعارض منافع:

بنابر اظهار نویسندگان این مقاله تعارض منافع ندارد.

استناددهی:

ترکمنی، شادی و روح‌الدین کردعلیوند «کارکردهای پلیس ترمیمی ویژه اطفال؛ مطالعه تطبیقی ایران و استرالیا». مجله پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی ۱۰، ش. ۱۹ (۳۱ مرداد، ۱۴۰۰): ۱۷۹-۲۰۶.

مقدمه

یکی از مهم‌ترین مسائل کیفری یا چالشی‌ترین موضوع حقوق کیفری بحث بزهکاری یا بزه‌دیدگی اطفال است. بنابراین، در نظام‌های حقوق کیفری یا به طور خاص در هر کشوری سیاست جنایی در خصوص اطفال از مباحث مهم و چالش‌برانگیز به‌شمار می‌رود. چراکه به واسطه اقتضای دوره کودکی ایجاب می‌کند که سیاست جنایی متمایزی از بزرگسالان باشد و به تناسب سن و شرایط، با آنان برخورد شود. اطفال بزه‌دیده به لحاظ شرایط جسمانی و روحی، موقعیت آسیب‌پذیری بالقوه‌ای دارند که هر لحظه تشدید صدمات و بزه‌دیدگی مجدد وی در صورت عدم توجه به نیازهای وی محتمل است. با این وصف، علوم جنایی بر پایه معیار سن به علوم جنایی بزرگسالان و خردسالان (کودکان و نوجوانان) یعنی عمدتاً اشخاص بر مبنای ماده ۱ کنوانسیون حقوق کودک ۱۹۸۹ به افراد زیر هجده سال و بالای آن تقسیم می‌شود.^۱ از آنجایی که اطفال و نوجوانان به لحاظ روانی و جسمانی در حال رشد هستند و شخصیت آنان در حال شکل‌گیری است، بنابراین، هنوز بالیده نیستند و در جامعه به‌ویژه در برابر بزهکاری بیشتر از بزرگسالان آسیب‌پذیرند نیاز به حمایت و ترمیم دارند.^۲ از همه مهم‌تر اطفال کمتر می‌توانند مصالح عالی خود را تشخیص دهند. از سویی به دلیل عدم رشد، پایگاه اجتماعی آنها نیز با خطر بالایی مواجهه است. بنابراین، زمانی که از بزهکاری اطفال و افتراقی‌سازی کیفری سخن به میان می‌آید، ذهن ما نباید منحصرأ به سمت تفکیک دادرسی کیفری متمرکز شود، بلکه لازم است نگاهی وسیع‌تر یا به مراتب گسترده‌تر وجود داشته باشد تا مصالح عالی آنها حفظ شود. از این رو، نیازمند حمایت و مساعدت‌های خاصی‌اند که متناسب با سن و مراحل رشد و نیازهای ویژه و فردی آنها باشد. بنابراین، حمایت از اطفال بزهکار، علاوه بر اینکه از بزهکاری مکرر آنها پیشگیری می‌نماید، می‌تواند مانع از تبدیل شدن طفل به یک بزهکار حرفه‌ای یا خطرناک در آینده گردد. در این راستا، عدالت‌ترمیمی با ارائه راهکارهایی سعی در تسکین ناملایمات روحی اطفال داشته تا از این طریق نه تنها طفل بزهکار را به وضعیت ما قبل بزهکاری برگرداند، بلکه مانع از آن شود که وی دست به انتقام‌های فردی و واکنش‌های خصمانه در آینده بزند. بر این اساس در استرالیا سازمانی تحت عنوان سازمان جرم‌شناسی استرالیا مسؤولیت پیاده‌سازی عدالت‌ترمیمی را برعهده گرفته است. در کشور استرالیا از سال ۲۰۰۱ اقدامات ترمیمی به جنبش اصلی در عدالت کیفری اطفال و نوجوانان و بزرگسالان مبدل شده است.^۳ در واقع عدالت‌ترمیمی به دلیل قربانی‌محور بودن آن به‌خصوص در حوزه عدالت کیفری اطفال نتیجه‌بخش است. عدالت‌ترمیمی، رویکردی است که قبل از هر چیز، به دنبال اجرای عدالت از رهگذر جبران و ترمیم خسارت و صدمات ناشی از ارتکاب جرم است.^۴ پلیس،

۱. علی حسین نجفی ابرندآبادی، *جرم‌شناسی و عدالت کیفری کودکان و نوجوانان* (تهران: نشر نگاه، ۱۳۹۷)، ۶۵.
 ۲. امین جعفری و علی مولایی، «سیاست جنایی تقنینی - قضایی ایران درقبال جرایم جنسی علیه کودکان درپرتو اسناد بین‌المللی»، *مطالعات حقوق کیفری و جرم‌شناسی* ۴۷ (۱۳۹۷)، ۲۶۰.
 ۳. Jacqueline Joudo Larsen, *Restorative justice in the Australian criminal justice system* (Australian: Australian Institute of Criminology, 2014), 8.
 ۴. T. Peters, 'Victimization mediation ET pratiques orientes vars la reparation in R Cario ET', justice →

اولین نهاد مواجهه با جرم است. لذا اولین تماس اطفال بزهکار به دلیل چگونگی اعتماد اطفال به پلیس از اهمیت حیاتی برخوردار است. به دیگر سخن اگر طفل اعتماد کافی به پلیس نداشته باشد یا پلیس نتواند پاسخی متناسب با بزهکاری او ارائه دهد از اعتماد پلیس کاسته شده و حاکی از عملکرد ضعیف آنها است. با اهمیت‌ترین مرحله دستگاه عدالت کیفری نهاد پلیس است، چرا که خدمات پلیس که جنبه حمایتی فوری دارند، لازمه و پیش‌شرط درک و تصور صحیح و مثبت از دستگاه عدالت کیفری است و سنجش میزان توانایی یا اقتدار و ضعف یک دولت به عملکرد پلیس و مقررات خدمات پلیسی و دستگاه و ساختار پلیس بستگی دارد. الگوی پلیس ترمیمی ویژه اطفال رویکردی نوین در خصوص اطفال بزهکار است که در حال تکامل^۵ و در مقابل پلیس دولت‌محور ارجاع‌دهنده است. اهدافی از قبیل ترغیب به پاسخگویی، جبران، بازپذیری و التیام، کاهش تکرار جرم، پیشگیری از جرم، ارتقای سطح زندگی با تغییر رویکردهای واکنش نسبت به جرم، برطرف کردن درگیری‌ها و حل مسائل پیش‌رو و کاهش ترس از جرم و به‌طور کلی تغییر عملکرد پلیس از پلیس قدرت‌محور به پلیس ارائه‌دهنده خدمات می‌باشد تا با کمک ترمیم به جای کیفر و کمک جامعه و سایر بخش‌ها و نهادهای جامعه به اهداف خود نائل گردد. از این‌رو، پلیس ترمیمی می‌بایست، پلیسی آموزش‌دیده و مستقل و دارای شناخت و درکی کامل از روحیات اطفال باشد. در کشور استرالیا به پلیس ترمیمی اطفال اختیارات متنوعی داده شده است. اقداماتی مانند هوشیارسازی قربانی، مشاوره، مداخله در زمینه مواد مخدر و مشروبات الکلی و انواع جبران برای قربانی. در واقع پلیس به‌عنوان مهم‌ترین عامل اصلی در این زمینه است.^۶ به‌علاوه مطابق قانون عدالت ترمیمی ۲۰۰۴ کودک کلیه افراد زیر ۱۸ سال است و برای ارجاع به عدالت ترمیمی طفل می‌بایست حداقل ۱۰ سال سن داشته باشد و در صورتی که کمتر از این باشد مطابق بخش ۵ ماده ۱۷ بند دوم دیگر اعضاء خانواده او دعوت می‌شوند. در حقوق کیفری ایران نیز مقنن در بند ب ماده ۶ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ پلیس ویژه اطفال و نوجوانان را مکلف کرده که اطفال و نوجوانان در معرض خطر را به حسب مورد به سازمان بهزیستی معرفی و مراجع قضایی حمایت‌های قانونی را انجام دهند. بر همین اساس، ماده ۳ لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان بر پلیس تخصصی و آموزش‌دیده تأکید کرده است. از طرفی دیگر، در مقدمه توجیهی لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان بر ضرورت پلیس افتراقی که با استفاده از روش‌های غیر قضایی و ترمیمی در مواجهه با بزهکاری به کار می‌رود تأکید شده است. بنابراین، در این نوشتار به کارکردهای پلیس ترمیمی ویژه اطفال با رویکرد تطبیقی استرالیا می‌پردازیم. از این‌رو، ابتدا ساختار و الزامات و سپس به راهبردها و برنامه‌های ترمیمی پیش‌رو پرداخته‌ایم.

ET victim>s laversHarmattan I (2001), 12.

5. L. Sherman and H. Strang, *Restorative Justice*, (Los Angeles: Roxbury Publishing Company, 2005), 55.

6. O Connell, *Restorative Justice for Police Foundations for Change*, 2000, 6.

۱- ساختار و الزامات پلیس ترمیمی اطفال

۱-۱- پلیس ترمیمی مستقل

در ابتدا لازم است گریزی بر تعریف پلیس ترمیمی داشته باشیم. پلیس در معنای سازمانی، به مجموعه مأموران مقامات و سازمان‌هایی اطلاق می‌شود که در جامعه عهده‌دار حفظ نظم عمومی‌اند.^۷ اما پلیس ترمیمی ویژه اطفال معنای متفاوتی از معنای سازمانی دارد. از این رو، «پلیس ترمیمی به‌عنوان مجموعه‌ای از اصول و فلسفه‌ای ریشه‌دار در آرمان‌ها و روش‌های عدالت ترمیمی دیده می‌شود. پلیس ترمیمی بر پایه یک عمل یا روش خاصی استوار نیست، بلکه بر پایه مفهومی که جرم را از دیدگاهی متفاوت می‌نگرد، بنا شده است.»^۸ اما پلیس ترمیمی ویژه اطفال در واقع به نهادی اطلاق می‌شود که از طریق کاربست‌های عدالت ترمیمی و تلفیق آن با ادراک روان‌شناختی اطفال سعی در ترمیم طفل بزهکار و اصلاح او برای بازگشت‌پذیری و یافتن جایگاه اجتماعی خود است. یا به دیگر سخن، روش نوینی برای حل و فصل بزهکاری اطفال بدون دخالت نهادهای رسمی قضایی است. این نظریه مبتنی بر الگو و خواستار کاهش جرایم در کوتاه‌مدت و بلندمدت است.

از دیدگاه ساختاری و سیاست جنایی نهاد پلیس اولین بازیگر مکانیسم قضایی است. پلیس به‌عنوان اولین مرجع حضور اطفال یا اولین مرحله مواجهه کودک پس از وقوع یا اعلام جرم در تحقق اهداف دادرسی ویژه و افتراقی کودکان و نوجوانان و تأمین منافع عالی آنها در دادرسی و ایفای نقش مثبت و سازنده در آینده و جلوگیری از فرو غلطیدن آنها در ورطه بزهکاری، نقش اساسی و سازنده‌ای را بر عهده دارد. لذا ایجاد پلیس مستقل ترمیمی برای اطفال به صورت خاص و دارای اختیارات وسیع حل و فصل بزه، اما ضابطه‌مند می‌تواند موجب حمایت عملی از اطفال بزهکار باشد. بر این اساس، در لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان بر تشکیل پلیس مستقل در ناجا، نیروی انتظامی مکلف شده است.

۱-۲- پلیس ترمیمی زن

زنان به لحاظ ساختار فیزیولوژیکی عواطف بیشتری نسبت به مردان دارند و از سویی به دلیل ارتباط عاطفی و روانی بهتر می‌توانند با اطفال ارتباط برقرار کنند. از سویی ضرورت حضور پلیس زن در جامعه امری الزامی، آشکار و انکارناپذیر است.^۹ بنابراین استفاده از پلیس ترمیمی زن مبتنی بر رویکردهای حمایتی از اطفال است تا آنها با ضابطان دادگستری مرد که در فرایند نظام کیفری روبرو نشوند و باتوجه‌به عطف و شکنندگی بیشتر اطفال، بتوان از طریق ضابطان زن که درک

۷. علی اکبر دهخدا، *لغت‌نامه* (تهران: نشر سیروس، ۱۳۷۶)، ۴۴۵.

۸. نصیبه ابراهیمی، کیومرث کلاتری و عابدین صفری کاکرودی، «تبیین نقش پلیس ترمیمی در شرمساری پیشگیرانه از تکرار جرم»، *فصلنامه انتظام اجتماعی* ۲ (۱۳۹۷)، ۲۳۳.

۹. اعظم مهدوی‌پور، مجتبی اصغریان و سید محمدرضا نقیبی، «حقوق بانوان متهم در نظام حقوقی ایران»، *مطالعات راهبردی زنان* ۴۸ (۱۳۹۸)، ۱۲۰.

بهتری از احساسات کودکان دارند، گامی مؤثر در بزهکاری اطفال برداشت.^{۱۰} مداخله پلیس زن به دلیل نوع ارتباط عاطفی که دارد، نخستین گام در اجرای عدالت محسوب می‌شود.^{۱۱} روحیه حساس و آسیب‌پذیر اطفال نیاز دارد که پلیس زن فردی که مانند خودش روحیه لطیف دارد را همراهی و از او مواظبت کند تا بتواند وضعیت وی را درک کند. استفاده از پلیس ترمیمی زن برای مواجهه با اطفال بزهکار به دلیل روحیات و عواطف زنان و نیز امکان برقراری ارتباط بهتر میان پلیس و طفل بزهکار برای نیروی پلیس کارایی بیشتری خواهد داشت. در عین حال ایجاد حس اعتماد و آرامش برای کودک بزهکار، او را از آسیب‌های جدی در زمان جرم و پاسخ‌دهی پلیس به عبارت دیگر از قربانی شدن به یک بزهکار حرفه‌ای می‌توان درامان نگاه دارد. در آمریکا به دلیل مهارت‌های خاص زنان در ارتباط با اطفال و بر اساس توانایی و علاقه آنها در پلیس ویژه اطفال فعالیت می‌نمایند.^{۱۲} در حقوق کیفری ایران در خصوص استفاده از نیروی پلیس زن، مقنن مقرر خاصی وضع ننموده بود. لیکن در لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان در تبصره یک ماده چهار این لایحه بیان داشته که حداقل ۳۰٪ نیرو را می‌بایست زن تشکیل دهد. در واقع به دلیل همان درک بهتر احساسات اطفال توسط زنان، مقنن ضرورت حضور زنان را الزامی دانسته است.

۱-۳- پلیس ترمیمی آموزش دیده

دغدغه اصلی محققان جرم‌شناسی بر این بوده که در نتیجه فقد نیروی کارآمد از کودکانی که طعمه هیجانات شده و رفتارهای مجرمانه از آنان سر زده، بزهکارانی بالفعل و مجرمین خطرناکی جامعه را ممکن است در معرض خطر قرار دهند. در همین راستا اصلاح ساختار قضایی پلیسی ویژه اطفال و نوجوانان سرلوحه تمام دستورالعمل‌های قضایی باید قرار گیرد. چرا که لزوم وجود نیروی آموزش دیده بیش از پیش دیده می‌شود. پلیس ترمیمی آموزش دیده یک حرفه تخصصی است. در پلیس ترمیمی آموزش دیده بازپروری و توان‌بخشی اطفال اهمیت برجسته‌ای دارد.

نیروی آموزش دیده و کارآمد با اختیارات کامل و قانونمند بر طبق ضوابط روان‌شناختی کودکان و نوجوانان و به خصوص مورد دسترسی در تمام نقاط ممکن. چه بسا اعتماد حاصل از عملکرد صحیح پلیس ویژه اطفال موجب شود کودکانی که در موقعیت متهم و مرتکب قرار می‌گیرند خودشان مشخصاً جهت کمک گرفتن از پلیس به آنها رجوع نمایند، بدون اینکه به این مراجعه عنوان قضایی بار گردد، چه رسد به اینکه در مورد فرآیند رسیدگی سخنی به میان آید. چرا که مرتکب پلیس را امین دانسته و به عملکرد او اطمینان داشته و او را مورد وثوق خود می‌داند و مشکل پیش آمده به صورت مجرمانه و خصوصی قبل از اینکه رنگ و بوی قضایی بگیرد با کمک و همیاری پلیس و والدین

۱۰. امین احمدی، نوآوری‌های قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ در رسیدگی به جرایم کودکان و نوجوانان (تهران: نشر خرسندی، ۱۳۹۶)، ۲۷.

۱۱. ابراهیم رجبی، «پلیس زن و حقوق شهروندی زنان بزهکار و بزه‌دیده در جرایم موادمخدر و روان‌گردان» مجله پیشگیری از جرم ۲۱ (۱۳۹۰)، ۱۳۶.

12. James W. Walker, *Human resource strategy* (New York: Sage Publications, 1998.), 85.

طفل و بزه‌دیده قضا‌زدایی گردد و کودک فارغ از همه اتفاقات پیش‌آمده دوباره باز اجتماعی شده و به آغوش اجتماع و محیط زندگی خویش برگردد. در این صورت می‌توان گفت، کمینه حقوق کیفری غایت یافته و کرامت انسانی کودک نیز محفوظ می‌ماند. صرف وجود تشکیلات قضایی خاص بدون حضور پلیس آموزش‌دیده و مجرب برای تأمین اهداف دادرسی ویژه نوجوانان و تأمین منافع آنها کافی نخواهد بود. در این راستا، آموزش به‌عنوان رکن مهم در دادرسی کودکان و نوجوانان مورد توجه اسناد بین‌المللی واقع شده است. قواعد حداقل استاندارد سازمان ملل متحد (مقررات پکن) مقرر نموده است: تحصیلات تخصصی، آموزش ضمن خدمت برای دادرسی نوجوانان دوره بازآموزی و سایر طرق آموزشی در جهت ایجاد و حفظ صلاحیت حرفه‌ای ضروری کلیه کارکنان مرتبط با پرونده‌های نوجوانان بزهکار گرفته خواهد شد. در این راستا، ماده ۳۹ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ بر لزوم اشخاص آموزش‌دیده در تمامی اقدامات و تحقیقات صحنه گذاشته است. به‌علاوه، بند چهار ماده چهار لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان یکی از شرایط آنان را آموزش‌های تخصصی، علاوه بر آموزش‌های مربوط به ضابطان دانسته است.

عدالت‌ترمیمی راهبردی است که از طریق آن بزهکار، بزه‌دیده و اعضای جامعه محلی به کمک یکدیگر و با کمک یک تسهیل‌گر تلاش می‌کنند برای مشکلات ناشی از جرم راه‌حلی بیابند. در واقع پلیس آموزش‌دیده با به‌کار بستن این راهبرد می‌تواند از طریق تسهیل گفت‌وگوهای صلح و سازش محور میان بزه‌دیده و بزهکار، پرونده‌های کیفری زیادی را حل و فصل نموده و از تراکم پرونده‌های کیفری بکاهد. ماده ۴۲ آ.د.ک. ۱۳۹۲ بر ضابطان آموزش‌دیده زن تأکید کرده است. در استرالیا میانجیگری بین بزه‌دیده و بزهکار توسط واسطه‌های آموزش‌دیده انجام می‌شود.^{۱۳} در واقع شخص آموزش‌دیده به بیان نحوه ارتباط بزه‌دیده و بزهکار و ابعاد بزه و نحوه جبران آن کمک می‌نماید. البته میانجیگر می‌بایست (اجباری) در برنامه‌های آموزشی میانجیگری شرکت کند. در جنوب ولز استرالیا کنفرانس‌های ترمیمی توسط پلیس ترمیمی آموزش‌دیده انجام می‌شود.^{۱۴}

۲- راهبرد پلیس ترمیمی ویژه اطفال

۲-۱- راهبرد ترمیم در مقابل ارجاع

در واقع راهبرد ترمیم به جای ارجاع همان استفاده از مکانیسم عدالت ترمیمی است. به دیگر سخن، استفاده از سازکار عدالت‌ترمیمی به جای ارجاع اطفال به سیستم عدالت کیفری رسمی یا قضایی است. این الگو مبتنی بر ترمیم یا ضرورت استفاده از تدابیر متناسب با روحیه اطفال و برنامه‌های ترمیمی نظیر کلاس آموزشی، ارجاع به مشاوره، ارجاع به خانواده یا انجمن‌های آموزشی است. زیرا ارجاع اطفال به سیستم عدالت قضایی موجب زدن برجسب مجرمانه به اطفال می‌شود و زین پس

13. Larsen, op.cit., 18.

14. Kelly Richards, *Police-referred restorative justice for juveniles in Australia*, (Australian Institute of Criminology, 2010) 1.

طفل با هویت جدید شناخته شده و کم‌کم بر حسب این برچسب هویت جدید بزهکارانه او توسط خود و جامعه پذیرفته می‌شود. درواقع بزهکاری برچسب عدالت کیفری رسمی - قضایی به او است. به دیگر سخن، انحراف را به‌عنوان فرآیندی تبیین می‌کند که توسط آن برخی نهادها برخی دیگر را منحرف تلقی می‌کنند.^{۱۵} از این رو راهبرد ترمیم و در مقابل ارجاع در صدد نفی برچسب و استفاده از مسیرهای جایگزین برای عدم انگ‌زنی^{۱۶} و به دنبال اصلاح اطفال از طریق برنامه‌های ترمیمی است تا شخصیت رو به رشد اطفال را از بزهکاری به سمت و سوی سازگاری با جامعه سوق دهد. کانادا به پلیس این اختیار را داده است که با اطفال بدون ارجاع به مراجع رسمی برخورد نماید و راهبرد ترمیم را اجرا نماید.^{۱۷} درواقع پلیس کانادا از طریق برنامه‌های جایگزین (AM)^{۱۸} سازکارهای عدالت‌ترمیمی را دنبال می‌کند.^{۱۹} پلیس آمریکا نیز این اختیار را دارد که به جای ارجاع به رسیدگی رسمی اطفال، به آنها هشدار دهد یا به کلیسا یا مدرسه معرفی نماید.^{۲۰} در استرالیا ارجاع دهنده نوجوانان به این کنفرانس‌ها پلیس هستند که اولین برخورد و مواجهه نوجوانان با سیستم پاسخ‌گویی ترمیمی است. در واقع پلیس ترمیمی تصمیم می‌گیرد که اطفال را به سازکار ترمیمی ارجاع دهد یا نه. این مهم در کشور استرالیا با طرح ارشاد پیش از دادگاه توسط پلیس انجام می‌گیرد. پلیس باید بر اساس این قانون با هشدار از طریق کنفرانس یا هر ابزار ارشادی دیگری، نوجوانان را از ورود به سیستم خشک و خشن قضایی منحرف سازد، به جز در شرایطی که: ۱- نوجوان قبلاً دو بار ارشاد شده باشد. ۲- نوجوان دارای سابقه ارشاد است یا زمینه‌های موجود نشان می‌دهند او برای ارشاد مناسب نیست. پلیس بخش مرکزی استرالیا توانسته ۶۷ نوجوان را به کنفرانس ارشاد نماید که در واقع ۳۱٪ نوجوانان را به عدالت ترمیمی ارجاع داده است. ارجاع‌شدگان در اکثر حوزه‌ها توسط پلیس و دادگاه کودکان پذیرش شده‌اند. مطابق ماده ۱۹ بخش ۵ قانون عدالت ترمیمی مصوب ۲۰۰۴ استرالیا موافقت اطفال بالای ده سال برای ارجاع به عدالت ترمیمی نیاز هست. به‌علاوه در نیو ساوت ولز کشف و بررسی جرم بر عهده پلیس است. از این رو، پلیس می‌تواند از روش‌های جایگزین برای دادگاه استفاده کند. همچنین، پلیس می‌تواند کودکان و جوانان را به جای ارجاع به رسیدگی رسمی به کنفرانس، یا میانجیگری یا اخطار دهد یا اخطار تخلف (جریمه در محل) را اتخاذ نماید.^{۲۱} در قانون مجازات اسلامی مصوب

۱۵. حسین یاراحمدی و دیگران، «مطالعه تطبیقی سیاست‌جنایی پلیس درقبال اطفال و نوجوانان در مراحل قبل و پس از کشف جرم»، فصلنامه پژوهش‌های انتظامی اجتماعی زنان و خانواده ۵ (۱۳۹۶)، ۹۱.

۱۶. حسنعلی مؤذن‌زادگان و حسین جوادی، «الزامات و سازوکارهای تشکیل پلیس اطفال و نوجوانان مطالعه تطبیقی؛ حقوق آمریکا»، پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی ۳ (۱۳۹۴)، ۳.

17. Jr. Sanborn, Joseph B. Anthony W. Salerno, *The Juvenile Justice System* (Los Angeles: Roxbury Publishing Company, 2005), 123.

18. Alternative Measures.

19. Peter J. Carrington and Jennifer L. Schulenberg, *The Impact of the Youth Criminal Justice Act on Police Charging Practices with Young Persons*, (Canada: Majesty the Queen in Right of Canada, 2005), 43.

20. Bartollas and Miller, *Juvenile Justice in America* (Published by Prentice Hall, 2001), 20.

21. C. Cunneen & B. Goldson, 'Restorative Justice? A Critical Analysis' in Goldson, B. and Muncie (London: Sage, 2015), 20.

۱۳۹۲ و قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ به رغم پذیرش راهبردهای ترمیمی، روش‌های رسیدگی غیر قضایی ترمیمی را مورد پذیرش قرار نداده بود. لیکن در لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان در ماده ۲۹ روش‌های رسیدگی غیر قضایی را پذیرفته است. از این رو، می‌توان به جای ارجاع به نهاد رسمی رسیدگی قضایی از راهبرد ترمیم بهره برد. در این لایحه دو نوع رسیدگی غیر قضایی، یعنی نشست خانوادگی و میانجیگری است.

۲-۲- راهبرد گفتمان‌سازی

ساز کارهایی که پلیس با به کار بردن آنها امکان رسیدگی به یک جرم را در خارج از نظام قضایی رسمی جست‌وجو و رسیدگی می‌کند و نظام عدالت کیفری را در بهره‌جویی از سیستم قضاوت‌دایی و ظرفیت‌سازی پلیس قضایی ویژه اطفال کمک می‌دهد. پلیس ویژه در این مرحله و تحت این عنوان بازوی توانمند و از اجزای نظام دادرسی دستگاه قضا خواهد بود و تکلیف دارد با ایجاد فرهنگ گفتمان‌سازی و با برقراری اتاق فکر و استفاده از روان‌شناسان، جامعه‌شناسان، حقوق‌دانان با پیشنهادها و کارآمد وضع قوانین و مقررات در این خصوص را به صورت ویژه پیگیری نماید. تا بستر برخورد با اطفال معارض قانون بدون توسل به دادرسی قضایی با رعایت حقوق بشر و ضمانت‌های حقوقی را فراهم آورند. گفت‌وگو عنصر اساسی در فرایند عدالت ترمیمی است.^{۲۲} گفت‌وگوی متقابل و سنجیده حس مسؤلیت‌پذیری و شرم‌سازی در بزهکار را تقویت می‌کند. پلیس ترمیمی می‌تواند با راهبرد ایجاد فضای مناسب گفت‌وگو با توجه به اینکه عمل مجرمانه در چه شرایطی و در مورد اینکه نوع عمل ارتكابی چیست و از چه درجه‌ای است ابتکار عمل را به دست طرفین داده تا با توجه به آثار و شدت رفتار تصمیم مقتضی در خصوص نوع عملکردشان به رفع اثر و جبران خسارات به بار آمده و نحوه جبران را مورد گفت‌وگو قرار داده و به توافق حل و فصل بدون رسیدگی قضایی برسند. در واقع مفهوم گفتمان تأکید بر فرایندهای اجتماعی دارد که مولد رویه است. بدین معنا که خود گفتمان‌سازی یعنی ایجاد جریان اجتماعی. یا به دیگر سخن، لازم است گفتمان‌سازی بزهکاری اطفال از بطن بافت اجتماعی جامعه شکل بگیرد و پلیس ترمیمی به عنوان راهبرد اصلی به آن عمل نماید. گفتمان‌سازی امری چندمنبایی و نیاز به طراحی و جامعه مورد هدف دارد و لازم است تبدیل به ادبیات رایج جامعه حاکم بر بزهکاری اطفال شود. در حقوق کیفری ایران در این خصوص مقرره خاصی وجود ندارد. لیکن مقنن در لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان با استفاده از روش رسیدگی غیر قضایی تا حدودی راهبرد گفتمان‌سازی را پذیرفته است. انواع مختلفی از تسهیل‌گران اعمال عدالت ترمیمی نوجوانان در استرالیا وجود دارد. زیرا هر ایالت و سرزمین دارای طرح‌های عدالت ترمیمی جداگانه است. به‌طور معمول از مجریان کنفرانس عدالت نوجوانان به عنوان کنفرانس ترمیمی یاد می‌شود که تکلیف آنها آماده‌سازی برای کنفرانس ترمیمی، تسهیل گفت‌وگوی رو در رو و پیگیری نحوه جبران توسط مجرم

۲۲. اسمعیل رحیمی‌نژاد، مهدی آقاییاری و غلام‌رضا قلی‌پور، «نظریه خنثی‌سازی جرم و ارتباط آن با عدالت ترمیمی» پژوهش حقوق کیفری ۱۱(۱۳۹۴)، ۱۰۲.

را بر عهده دارند.^{۲۳} پلیس استرالیا با برنامه ترمیمی شرمسازى سعی در کاهش ارتکاب مجدد جرم توسط اطفال دارد.^{۲۴} در این برنامه بر شرمسازى به جای مجازات تأکید می‌شود. در واقع در این برنامه طفل را در برابر جرم ارتکابی خود قرار داده و تمام ابعاد بزه را با طفل مرور می‌نمایند. در راهبرد گفتمان محوری کنفرانس ترمیمی استرالیا خصوصیات فردی، انگیزه حضور، تأثیر درک جرم، تحقیر یا پشیمانی مجرمان می‌بایست مورد توجه باشد.^{۲۵}

۲-۳- راهبرد هوشیارسازی^{۲۶}

در اغلب موارد اطفال به صورت اتفاقی مرتکب رفتار مجرمانه می‌شوند. عدم تکامل رشد فکری و روحی طفل و نوجوان و بالأخص ناآشنایی آنان با قوانین و قواعد حاکم بر رفتارهای منتج به جرایم و اعمال مجرمانه، بدون توجه به پیامدهای آن بدون سبق تصمیم است و موجب قرار گرفتن آنها در معرض اعمال معارض با قانون و اعمال مجازات کیفری بر آنان می‌شود. جرم اقدامی علیه رابطه انسانی است و در نتیجه، تمام تدابیر و فرآیندهای موسوم به فرآیندهای ترمیمی باید با هدف ترمیم و اعاده چنين ارتباط گسسته‌ای تنظیم و مدیریت شوند.^{۲۷}

در استرالیا رویکرد هوشیارسازی ترمیمی در اصل درصدد بیدار کردن وجدان فرد بزهکار و شرمنده نمودن مجرمان به خاطر رفتارشان است تا در این اثنی از جرم و رخدادهای برآیند آن مقابله کند، اما هدف اصلی این رویکرد، افزایش سطح یکپارچه‌سازی مجدد نوجوانان مجرم با جامعه است. فرآیند شرمساری که در اصل هوشیارسازی ترمیمی است و در قانون هوشیارسازی قرار دارد. در واقع می‌خواهد اخطارهای پلیس را به‌گونه‌ای انتقال دهد که توهین‌آمیز نباشد بلکه در قالب یک «جشن بازگشت» اجرا شود. این مهم با تلاش برای توانمندسازی نوجوانان به درک آسیبی که به قربانی، خانواده‌ها و خودش وارد کرده است، تحقق می‌یابد. کارگروه مجرمان در استرالیا باید درباره یک برنامه توافقی تصمیم‌گیری نماید. برنامه باید شامل جبران قربانی و جامعه و مداخلاتی برای رسیدگی به جرم باشد. برنامه‌ها از این قرار خواهد بود: هوشیارسازی قربانی، مشاوره، مداخله در زمینه مواد مخدر و مشروبات الکلی و انواع جبران برای قربانی. پلیس استرالیا می‌تواند هشدار برای هوشیارسازی نیز بدهد.

در واقع در فرآیند هوشیارسازی به طفل نگاه مجرمانه مد نظر نیست، بلکه هوشیارسازی او در رابطه با رفتارهای خطرآفرین و اشتباه بودن مرکز توجه است. از این رو، لازم است نحوه رفتار با اطفال بزهکار ترمیمی محور و مبتنی بر اندیشه‌های بازگشت به جامعه باشد. این فرآیند تلاش می‌کند

23. Masahiro Suzuki and William Wood, "Restorative Justice Conferencing as a 'Holistic' Process: Convener Perspectives", *Criminal Justice*, 3(2017), 277.

24. Kathleen Daly and Hennessey Hayes, "Restorative Justice and Conferencing in Australia", *Crime and Criminal Justice* 1(4), 4.

25. Richards, op.cit., 2.

26. Self-Awareness.

27. Barb Toews, *The Little Book of Restorative Justice for People in Prison* (Good Book Pub, 2007) 17.

نوجوانان را با جامعه پیوند دهد البته مشروط بر اینکه اشتباه بودن رفتار خود را بپذیرد. در این راه بر شیوه‌های فراموش کردن رخداد تمرکز می‌کنند به‌عنوان مثال: جبران آسیب وارده در قالب جبران نقدی و معذرت‌خواهی. چنین اقدامی نوجوانان را به پیشرفت و بازگشت به جامعه قادر می‌سازد. روند کار بر این شیوه قرار می‌گیرد که معمولاً با حضور افسر کارآزموده پلیس و به استناد از دستور کار خاصی است که در خلال کنفرانس اجرا خواهد شد. قربانی به حضور در فرآیند تشویق می‌شود به خصوص برای اینکه تأثیر جرم بر نوجوان را تشدید کند. در واقع، طرح‌های هوشیارسازی ترمیمی بیشتر حول محور مجرم و مسائل جرم است که تمرکز دارد و نه توانایی‌های آنها برای تأمین نیازهای قربانیان. از این‌رو، می‌توان اذعان داشت رویکردهای ترمیمی به‌عنوان یک ترقی چشمگیر نسبت به سبک‌های قدیمی هوشیارسازی پلیسی است که نرخ بالای رضایت هم از لحاظ چگونگی اجرای کنفرانس و هم از لحاظ برخورد منصفانه با شرکت‌کنندگان مؤید این مطلب است به‌خصوص تمام قربانیانی که در این نوع جلسات شرکت کرده‌اند و رضایت خود را نسبت به نوع مدیریت این کنفرانس ابراز نموده‌اند و اعلام داشتند که احساس متفاوتی از این پس نسبت به مجرمین دارند. کنفرانس به آنها کمک کرده است تا جرم را پشت سر بگذارند. در واقع هوشیارسازی نقشی اساسی در جلوگیری از انحراف ثانویه یا تکرار جرم دارد و بزهکار با مراجعه و ارزیابی خود نسبت به ارتباط مناسب با جامعه پیرامون خود از نقض ارزش‌های فردی و جمعی خودداری خواهد کرد.

در حقوق کیفری ایران مطابق قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹، مقنن به نوعی بر این راهبرد مهم صحنه گذاشته است. زیرا در ماده ۳۶ این قانون زمانی که طفل در معرض خطر یا بزه‌دیدگی باشد، می‌بایست به مراکز بهزیستی یا بازپروری یا مکانی امن سپرده شود. در واقع هدف مقنن از تصویب این مقرر و دیگر مواد این قانون در زمانی که طفل در معرض خطر است هوشیارسازی او برای پیشگیری از بزه‌دیدگی است.

۲-۴- راهبرد مشارکت سمن‌ها

دولت با همراهی جامعه مدنی باتوجه به میزان پذیرش سیاست جنایی مشارکتی می‌تواند از ظرفیت‌های سمن‌ها برای اجرای گام‌های عملی حمایت اجتماعی استفاده کند. به‌طور کلی مشارکت سازمان مردم‌نهاد در فرآیند دادرسی کیفری مبتنی بر حمایت و کمک به بزه‌دیدگان است.^{۲۸} اما به‌نظر می‌رسد سمن‌ها نیز می‌توانند از طریق رهیافت‌های ترمیمی به مانند حمایت و کمک به بزهکاران مؤثر واقع شوند. زیرا مداخله و پذیرش اقدامات سازمان‌های مردم‌نهاد (سمن‌ها) از جلوه‌های پذیرش سیاست جنایی مشارکتی است.^{۲۹} رسیدگی به جرم مستلزم مشارکت تمام کسانی است که از آن صدمه و آسیب دیده‌اند. در نتیجه، مشارکت در فرآیند رسیدگی به جرم و مداخله در تصمیم‌گیری درباره آن از دیگر موضوعاتی است که الگوی عدالت‌ترمیمی به آن توجه دارد. در الگوی ترمیمی، هر کدام از

۲۸. غلام‌حسین کوشکی، پلیس ویژه اطفال و نوجوانان در نظام قضایی ایران (تهران: نشر جنگل، ۱۳۹۴)، ۶۲.

۲۹. جواد طهماسبی، آیین دادرسی کیفری (تهران: نشر میزان، ۱۳۹۸)، ۱۱۸.

سهام‌داران عدالت، نقشی خاص را ایفا می‌کنند و سهمی از آن دارند. در فرآیند ارتکاب جرم اطفال بزهکار باتوجه‌به آسیب‌پذیری و وضعیت روحی و شکننده بودن شخصیت در حال رشد حمایت و توجه بیشتر جامعه محلی را نیاز دارد. زیرا جامعه محلی متعهد می‌شود که از او در قبال جرم ارتكابی حمایت کند و طفل احساس نمی‌کند که به جهت بزهکار بودنش تنه‌است و تصمیمات علیه او گرفته می‌شود.^{۳۰} این حمایت برای بازگشت‌پذیری او به جامعه و ترمیم اثر جرم ضروری به‌نظر می‌رسد.

پلیس ترمیمی می‌تواند با شناسایی اطفال در معرض خطر بزهکاری و برطرف نمودن شرایط مساعد انحراف، زمینه پیشگیری ثانویه را فراهم نماید و با کنترل و حمایت سمن‌ها اطفال در محیط‌های گوناگون رفتارهای انحرافی کشف و از طریق سازکارهای حمایتی و پاسخ‌های مناسب زمینه ارتکاب انحراف بزه را از بین ببرد. از سویی با حمایت سمن‌ها می‌توان زمینه اشتغال، تحصیل و حرفه‌آموزی را برای اطفال بزهکار فراهم نمود. این راهبرد در حقوق کیفری ایران در ماده ۶۶ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ پذیرفته شده است. تبصره ماده ۳۸ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ نیز بر حضور و مشارکت سازمان‌های مردم‌نهاد در زمینه حقوق اطفال تأکید کرده است.

معرفی کردن اطفال بزه‌دیده از طرف پلیس ویژه به انجمن‌های مردم‌نهاد که در عصر مدرن گسترش چشمگیری داشته است می‌تواند تاثیرگذار باشد. از این‌رو، یکی از راهکارهای اجرای این گام مهم حمایت و توسعه انجمن‌های حمایتی (سمن‌ها) است. به همین منظور مقنن در قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ در ماده ۶۶ سازمان‌های مردم‌نهاد را پذیرفته است و در تبصره ۱ این ماده ضابطان دادگستری و مقامات قضایی (اعم از دادرسرا و دادگاه) را مکلف به اطلاع‌رسانی به بزه‌دیدگان در مورد کمک سازمان‌های مردم‌نهاد کرده است. اما مقنن برای این امر ضمانت اجرایی معین ننموده است و ممکن است در رویه قضایی این امر مهم مغفول بماند.

مداخله و پذیرش اقدامات سازمان‌های مردم‌نهاد (سمن‌ها) از جلوه‌های پذیرش سیاست جنایی مشارکتی است.^{۳۱} از این منظر به شرح ماده ۶۶ و تبصره ذیل این ماده چند نکته قابل توجه است که در ذیل بیان می‌شود: ۱- فعالیت‌های سازمان‌هایی معتبر است که اساسنامه آنها در حمایت از اطفال و نوجوانان باشد. به دیگر سخن، هر سازمان مردم‌نهاد دیگری که اساسنامه آن در حمایت از اطفال و نوجوانان نباشد ولو اینکه در رویه خود از اطفال حمایت کند قابل پذیرش نیست.^{۳۲} ۲- این سازمان‌ها حق حضور در تمام مراحل دادرسی را دارند. اما ماده ۳۵۲ اصل را بر علنی بودن دادرسی دانسته است، مگر اینکه جرم قابل گذشت باشد که طرفین یا شاکی، غیرعلنی بودن دادرسی را درخواست نماید یا

۳۰. فرناز رجبی و نسرين مهرا «پاسخ‌دهی به بزهکاری کودکان و نوجوانان: تخمینی یا ترمیمی»، فصلنامه تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری ۳۲ (۱۳۹۶)، ۱۰۶.

۳۱. طهماسبی، پیشین، ۱۱۹.

۳۲. به موجب ماده ۱۴ قانون حمایت از آمران به معروف و ناهیان از منکر مصوب ۱۳۹۴ نیز می‌توانند مطابق ماده ۶۶ در صورتی که اساسنامه آنها در زمینه امر به معروف و نهی از منکر باشد اقدام کنند.

دادگاه مطابق نظر دادستان در دو بند (الف) و (ب) این ماده قرار غیر علنی را صادر نماید. بنابراین، وضع ماده ۳۵۲ با ماده ۶۶ همخوانی ندارد. از این رو، به نظر می‌رسد، مقنن برای حمایت از اطفال و نوجوانان و حمایت از سیاست جنایی مشارکتی ماده ۶۶ را نهادی مستقل از ماده ۳۵۲ دانسته است و مانع حضور سمن‌ها در دادرسی نشده است. اما از طرفی دیگر به نظر می‌رسد، که اگر دادستان با حضور سمن‌ها (به مانند حضور را به مصلحت نداند یا از موارد بند (الف) و (ب) ماده ۳۵۲ باشد) بتواند مانع حضور این انجمن‌ها گردد که البته این امر مخالف با فلسفه تشریح سمن‌ها است و سازگاری ندارد. البته ناگفته نماند که مقنن به نحو صریح در تبصره ۴ ماده ۶۶ در خصوص جرایم منافی عفت^{۳۳} بیان داشته سمن‌ها تنها حق اعلام جرم و ارائه دلیل دارند. از طرفی دیگر، مقنن در تبصره ۱ ماده ۶۶ در اقدامی غیرقابل پذیرش در خصوص بزه‌دیده طفل یا مجنون رضایت ولی، قیم یا سرپرست قانونی او را شرط دانسته است یا در صورتی که این اشخاص خود مرتکب جرم شده باشند رضایت قیم اتفاقی یا تأیید دادستان را ضروری دانسته است که این امر با نیز با فلسفه وضع سمن‌ها که همان حمایت از اطفال است مخالف است. ۳- تنها سمن‌هایی که به تأیید وزیر دادگستری و به تصویب قوه قضاییه رسیده باشد حق اعلام و حضور و ارائه ادله را دارند که این امر نیز با گزینش و یک‌جانبه‌گرایی یا مصحلت‌گرایی تأیید برخی از سمن‌ها با تردید روبرو است. ۴- در ماده قبل اصلاحی ۱۳۹۴ در پایان ماده سمن‌ها حق اعتراض به آرای مراجع قضایی را داشتند که در اصلاحی ۱۳۹۴ این حق از ماده حذف شد.

۳- برنامه‌های ترمیمی پلیس

۳-۱- میانجیگری اولیه

ابزارها و رویه‌های عدالت ترمیمی لازم است مطابق با شخصیت اطفال باشد و در نتیجه با عدالت ترمیمی بزرگسالان تفاوت دارد، در نتیجه ابزارها باید با ویژگی‌ها و نیازهای کودک تطبیق گردد که مسلماً نیازمند نیروی انسانی کارآمد خواهد بود. قانونگذاری، مربی، و نیروی آموزش‌دیده و امکانات برای میانجیگری ضروری است. ابتدایی‌ترین برخورد کودک، روبرو شدن با پلیس ترمیمی است. از این رو، پلیس در مرحله پیش از دادگاه می‌تواند رویه‌های ترمیمی (میانجیگری اولیه) را اجرا کند یا به دادستانی ارجاع دهند. اگر این رویه موفق عمل کند و قربانی و مجرم به توافق برسند و کودک متخلف به تعهدات خود عمل کند. آنگاه پلیس در برخی از حوزه‌ها بسان دادستان می‌تواند پرونده را مختومه کند. کودک نیز از رویه رسمی قضایی دور می‌ماند و هدف نهایی عدالت بدون توسل به تشریفات رسمی نظام قضایی محقق می‌گردد. (تنبیه جبران رفتار مجرمانه و پیشگیری از تکرار جرم) کشف راه‌های مناسب برای رسیدگی به جرایم کودکان متجاوز که نقض قانون کرده و به قوانین

۳۳. تبصره ماده ۳۰۶ جرایم منافی عفت را جرایم جنسی حدی و جرایم رابطه نامشروع تعزیری مانند تقبیل و مضاجعه دانسته است.

احترام نگذاشته‌اند آموزش اشخاص مسؤول این فرآیند پلیس ترمیمی آموزش دیده است. در واقع میانجیگری اولیه سنگ بنای راهبرد برنامه‌های پلیس ترمیمی است. زیرا همین هدف اساسی پلیس ترمیمی میانجیگری بین بزه‌کار و بزه‌دیده است. در واقع باتوجه به شأن و جایگاهی که پلیس دارد، فرآیند میانجیگری اولیه در اغلب موارد مورد پذیرش است. پلیس در فرآیند میانجیگری در مراحل ارجاع، ایجاد آمادگی در طرفین برای میانجیگری، انجام میانجیگری و برآیندگیری و پیگیری نتایج حاصله از آن، نقش مؤثری را ایفا می‌کند. در انگلیس، پلیس بدون احساس ضرورت ارجاع موضوع به یک برنامه ترمیمی خارج از نهاد پلیس، مسؤولیت برنامه ترمیمی را بر عهده دارد. در واقع این حالت همان میانجیگری اولیه است. عدالت ترمیمی نسبت به بزه‌دیده برنامه‌های ترمیم آثار روحی جسمی، مالی دارد که در نتیجه وقوع جرم ایجاد گردیده، در فرآیند ارتکاب جرم آسیب‌های گوناگون به وجود می‌آید به طوری که چه بسا برخی از این آسیب‌ها به طور کامل ترمیم نشوند.^{۳۴} از این رو، در میانجیگری اولیه سعی بر ترمیم آسیب‌ها است. لذا لازم است در اجرای عدالت ترمیمی به پلیس اختیاراتی داده شود و این اختیارات مبتنی بر توجه به تنوع برنامه‌های عدالت ترمیمی و اجرای آنها توسط پلیس ویژه آموزش دیده باشد تا بتواند آثار جرم را ترمیم کند.^{۳۵} ماده ۱۵ رهنمون‌های وین بر لزوم میانجیگری و استفاده از سازکار عدالت ترمیمی تأکید کرده است.^{۳۶} ماده ۱۲ شورای اروپا (۲۰۰۸) نیز بر لزوم استفاده از سازکار ترمیم در کلیه مراحل دادرسی اطفال تصریح کرده است.^{۳۷} در حقوق کیفری ایران در ماده ۳۰ لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان بر میانجیگری اولیه تأکید شده است.

۳-۲- نشست سه‌جانبه ترمیمی

در فرآیند عدالت ترمیمی نیاز به ملاحظات اساسی و الگوهای رفتاری خاصی است که نشست‌ها یا هیأت‌های ترمیمی جامعه محلی، نوع و شیوه به‌کارگیری از این روش‌ها توسط پلیس آموزش‌دیده می‌تواند راهگشا باشد. بر این اساس در کوئینزلند^{۳۸} استرالیا آمارها حاکی از رضایت‌بخش بودن برنامه‌های ترمیمی توسط نشست‌ها و کاهش نرخ تکرار جرم است.^{۳۹}

فرآیند میانجیگری ترمیمی گروهی یا سه‌جانبه شامل بزه‌دیده، بزه‌کار و فردی به‌عنوان میانجی، مشاور و یا تسهیل‌کننده یا از اعضای جامعه محلی یا به‌صورت گروهی است. بنابراین، عمدتاً راه‌حل پدیده مجرمانه از طریق همکاری فعالانه هر سه عامل قابل حل و فصل خواهد بود. نقش پلیس به‌عنوان تسهیل‌کننده و واسط میان بزه‌دیده و بزه‌کار و سیستم قضایی مهم و تأثیرگذار است.^{۴۰}

34. Sherman and Strang, op.cit., 23.

35. R. White and P. Santina, *Crime social control* (Oxford: Oxford University Press, 2008) 40.

36. International Juvenile Justice Observatory, children and restorative justice, 18.

37. Ibid, 20.

38. Queensland

۳۹. حسین غلامی، *عدالت ترمیمی* (تهران: نشر سمت، ۱۳۹۰)، ۱۰۲.

۴۰. محمدباقر مقدسی، محمد میرزایی و کیوان غنی، «برنامه‌های ترمیمی پلیس باتکیه بر قانون آیین دادرسی کیفری و

رویه عملی پلیس ایران»، *پژوهشنامه حقوق کیفری* ۱(۱۳۹۷)، ۱۹۳.

پیاده‌سازی و اجرای برنامه‌های پلیس ترمیمی نیازمند شاخص‌های جامعه‌ی یعنی مشارکت جامعه در فرایند گفت‌وگو بین طرفین است. در واقع نیازمند پلیس ترمیمی جامعه‌محور هستیم. پلیس ترمیمی ویژه به‌عنوان میانجی آموزش‌دیده، می‌تواند ترتیب نشست‌های سه‌جانبه بین بزهکار، بزه‌دیده و جامعه محلی را بدهد. یا مکان و زمان ملاقات و مقدمات آن را فراهم کند و شرکت‌کنندگان به دلیل اعتماد و فضای ایجاد شده توسط پلیس تشویق می‌شوند تا اطلاعات واقعی و احساسات حال، گذشته و آینده را با اعتماد کامل بدون ترس بیان کنند. پلیس ترمیمی با آگاه کردن طرفین از پیامدها و آثار حقوقی، فردی و اجتماعی جرم و همچنین با بیان نکات ترمیمی و عناصر تأثیرگذار سعی در حل و فصل پدیده مجرمانه می‌نماید. در این نشست‌ها با بیان نحوه انجام جرم و علت و انگیزه جرم و بیان تأثیر جرم بر بزه‌دیده و شرح آثار جرم توسط بزهکار و بزه‌دیده و نظارت و راهنمایی پلیس و جامعه محلی درکی بهتر از جرم و نحوه جبران آن از زبان بزه‌دیده می‌تواند آثار جرم را کاهش بدهد. پلیس با کمک جامعه محلی نیز از طریق مشارکت در فرآیند رسیدگی به جرم، به نقاط ضعف و قوت خود بیشتر پی می‌برد. این جامعه ضمن پذیرش برخی مسؤلیت‌ها جهت بازپذیری بزه‌دیده و بزهکار و کمک به آنها اقداماتی لازم را صورت می‌دهد تا با استفاده از تجربه مشارکت راه‌حلی جهت حل آثار جرم ایجاد شده پیدا نماید.^{۴۱} کشور نیوزیلند با استفاده از برنامه نشست‌های گروهی خانوادگی جایگزینی برای نظام سنتی رسیدگی به جرایم اطفال به وجود آورده است.^{۴۲} در استرالیا میانجیگر یا تسهیل‌گر بین بزه‌دیده - بزهکار و جامعه محلی نشست ترمیمی برگزار می‌کند و با کمک به نوجوانان، قبول مسؤلیت و آسیب‌های ناشی از بزه را ترمیم می‌کند و در مقابل جامعه محلی متعهد می‌شود.^{۴۳} به‌علاوه قانون (عدالت ترمیمی) جرایم ۲۰۰۴ استرالیا امکان ارجاع نوجوانان در خلال فرایند دادگاه یا پس از صدور حکم را مقرر می‌سازد. این قانون با تأمین یک محیط ایمن می‌خواهد نیازهای قربانیان و مجرمان را تأمین کند تا برای در جبران آسیب ناشی از جرم در آن مشارکت کنند. در واقع مقنن استرالیا حتی در فرایند رسیدگی و پس از آن نیز ارجاع به رویکرد ترمیمی را در نظر گرفته است. این ارجاع می‌تواند در قالب کنفرانس یا میانجیگری باشد.

در حقوق کیفری ایران در لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان بر استفاده از نشست خانوادگی به جای رسیدگی رسمی تأکید کرده است. این نشست توسط پلیس ویژه تشکیل می‌شود. در این لایحه افرادی که با تشخیص پلیس یا طفل یا اولیا می‌تواند کمک‌کننده باشد، حضور پیدا می‌کنند. در واقع با این راهبرد گام مهمی در رسیدگی غیر قضایی برداشته شده است.

41. Paul McCold, *What Is the Role of Community in Restorative Justice Theory and Practice* (New York: Willan Publishing, 2004), 155.

۴۲. حسین غلامی، «الگوها یا گونه‌های عدالت کیفری اطفال»، *آموزه‌های حقوق کیفری* ۲ (۱۳۹۲)، ۱۰۱.

43. Tasmania. *Department of Health and Human Services* (Community conferencing guidelines. Hobart. 2008), 61.

۳-۳- آموزش ترمیمی خودمراقبت محور^{۴۴}

در بحث عدالت کیفری اطفال ابتدا آنچه باید مشخص شود این است که ما با چه کسانی تعامل داریم. اطفالی که ممکن است در شرایطی دشوار زندگی کنند یا اطفالی که به احتمال خیلی زیاد به سمت رفتارهای مجرمانه سوق داده می‌شوند ممکن است علت‌های متعددی داشته باشد. کمک به این اطفال به اشکال مختلف از جمله تحصیل، آموزش فنی و حرفه‌ای، خدمات اجتماعی و یکپارچه‌سازی در نظام اجتماعی مناسب الزامی است. آنچه ضروری است حمایت و کمک به اطفال در معرض خطر بزهکاری است. بنابراین، رویکردها می‌بایست ترمیمی و ویژگی مراقبتی، حمایتی و بازپروری داشته باشند. این رویکرد از یک سو بر ضرورت مراقبت از بزه‌دیده و حمایت از او برای بهبودی و فائق شدن بر آثار جرم و از دیگر سو بر ضرورت بازپذیری بزهکار از طریق حمایت از وی تأکید میکند تا مسؤولیت‌های ناشی از ارتکاب جرم را بپذیرد و نسبت به بزه‌دیده و جامعه متعهد شود.

پاسخ‌های آموزشی خودمراقبت‌محور شامل آن دسته از اقدام‌های پلیس ترمیمی است که در بستر آموزش، به دنبال اصلاح و باز اجتماعی کردن اطفال بزهکار و نحوه مراقب از خود در مقابل بزه است. در واقع این‌گونه پاسخ‌ها بدون آنکه بر سلب آزادی کودکان و نوجوانان متهم متمرکز شوند، صرفاً محدود کردن آزادی این دسته را مورد هدف قرار می‌دهند.

یکپارچه‌سازی خودمراقبت‌محور با هدف اجتناب بزهکاری ثانویه و اجتناب از دادرسی دوباره در این فرآیند محقق شده و با تأکید بر این مطلب که: نوجوان «بد نیست» می‌تواند به جامعه برگردد. فرآیند خودمراقبت‌محور بر توانمندسازی در مواجهه با جرم و آموزش متمرکز است.

یکی از مهم‌ترین راهبردهای ترمیمی آموزش خودمراقبت محور است. در واقع در این گام، می‌بایست طفل آموزش مراقب از خود را یاد بگیرد. به‌عنوان مثال می‌توان به آموزش و آگاهی در خصوص منع از ورود به مناطق پرخطر یا منع از شب‌گردی اشاره کرد. این مهم به نوعی در تبصره ماده ۸۸ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ بیان شده‌اند. در استرالیا در قانون کودکان، جوانان و خانواده‌ها مصوب ۲۰۰۵ بر مراقبت‌های خانواده‌محور و محافظتی تأکید شده است. در واقع مهم‌ترین برنامه‌های عدالت ترمیمی کنفرانس گروه خانواده است^{۴۵} این موجب می‌شود که طفل بزه‌دیده احساس امنیت بیشتری نماید و در عین حال توانایی سخن در خصوص بزه علیه خود را تشریح و در خصوص نحوه ترمیم و یا جبران خسارت گفت‌وگو نماید.

۳-۴- آموزش ترمیمی خانواده‌محور

در مورد حمایت از کودک بزهکار، رهنمودها و استانداردهای بین‌المللی بسیار کمی وجود دارد. حقوق کیفری ایران نیز از این قاعده مستثنا نیست. باوجوداین، چندین سند الزام‌آور و ارشادی به صورت کنوانسیون، اعلامیه و ... در مجامع بین‌المللی به تصویب رسیده است که مقررات حمایتی متعددی

44. Self-centered.

45. Cunneen, op.cit., 7.

برای کودکان در چرخه عدالت کیفری به همراه داشته است. تبلور این قوانین در نظام قضایی ایران نیز در پرتو لوایح قضایی حمایت از کودکان و نوجوانان و قانون آیین دادرسی کیفری به میزان زیادی تحت تأثیر اسناد بین‌المللی الزام‌آور نظیر کنوانسیون حقوق کودک مصوب ۱۹۸۹ قرار گرفته است. با این وصف، اسناد بین‌المللی به ضرورت حفظ کودک در خانواده پس از تحمل بزه حتی توسط اعضای خانواده اصلی به نام اصل عدم جدایی و یا حفظ تماس و ارتباط کودک با والدین و سایر اعضای خانواده در جهت تقویت مهم‌ترین نیازهای بشری مانند نیازهای فیزیولوژی، امنیت، عشق و... به‌عنوان مهم‌ترین عامل در تکوین شخصیت کودکان و زمینه‌ساز رشد جسمانی، اخلاقی، اجتماعی و عاطفی آنان استخراج نماید.^{۴۶}

خانواده، نخستین نظام و نهاد عمومی است که برای رفع نیازهای حیاتی و عاطفی انسان و بقای جامعه ضرورتی تام دارد و از همه نهادهای اجتماعی طبیعی‌تر و خودی‌تر می‌باشد، خانواده در عین حال که کوچک‌ترین واحد اجتماعی است، هسته اصلی جامعه و پایه هر اجتماع بزرگ‌تر می‌باشد.^{۴۷} همان‌گونه که خانواده نقش بی‌همتایی در اجتماعی کردن کودک دارد، می‌تواند زمینه‌ساز آسیب‌پذیری او نیز باشد و اعضای خانواده که باید پیوسته در تکوین شخصیت کودک کوشا باشند چه بسا به علل مختلف در صدد آزار وی برآمده و در روند رشد شخصیتی کودک اختلال ایجاد نمایند، چه بسا که این وقایع و قیح تا سال‌ها تأثیر عمیق روحی و روانی در زندگی کودک به همراه داشته باشد. بدین ترتیب با اینکه خانواده نقش مهمی در سلامت جامعه دارد باید در نظر داشت که به دلیل نقش مهمی که این نهاد اجتماعی در رشد شخصیت کودکان و نوجوانان دارد، تا حد امکان باید به تداوم آموزش اطفال و نحوه مراقب از خود به خانواده‌ها پرداخته شد. مراقبت‌های خانواده‌محور یا شبه‌خانوادگی نظیر مراقبت توسط دیگر اعضای خانواده، برادر و خواهرهای بزرگ‌تر و آشنایان تحت عنوان خانواده‌های جایگزین از هرگونه مراقبت‌های دیگر برتری دارد و در این نوع مراقبت باید تدبیر حمایتی بازگشت کودک به خانواده با لحاظ اقداماتی در دستور کار قرار گیرد.

این رویکرد در ماده ۸۸ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ و در ماده ۳۶ قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ و لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان پذیرفته شده است. زیرا، مقنن نقش خانواده را به‌عنوان مهم‌ترین پایگاه اجتماعی اطفال نادیده نگرفته است. در واقع مهم‌ترین حامی طفل خانواده اوست. بنابراین، آموزش‌ها و حمایت‌های خانواده‌محور همان‌گونه که در لایحه پلیس اطفال و نوجوانان بر آن تأکید شده است، بسیار بااهمیت است.

۴- رویکرد حقوق کیفری ایران در قبال پلیس ترمیمی ویژه اطفال

رویکرد ترمیمی و نیمه‌ترمیمی حقوق کیفری ایران که خاستگاه آن عدالت ترمیمی است در آ.د.ک

۴۶. هدیه هدایت و سیدحسن هاشمی «لزوم مراقبت‌های خانواده‌محور از کودک بزه‌دیده و استثنائات وارده به آن با تاملی

بر نظام حقوقی ایران و نظام حقوق بشر»، پژوهش حقوق بشر، ۵ (۱۳۹۶)، ۱۳۲.

۴۷. مهدی کی‌نیا، مبانی جرم‌شناسی (تهران: نشر دانشگاه تهران، ۱۳۹۸)، ۱۴۵.

۱۳۹۲ منعکس گردیده است. باوجود این مقرراتی در خصوص پلیس ترمیمی ویژه اطفال جزء لایحه پاپس ویژه اطفال و نوجوانان در حقوق کیفری ایران مشاهده نمی‌شود. این لایحه به موجب ماده ۳۱ آ.د.ک ۱۳۹۲ است که مقنن تشکیل پلیس ویژه اطفال را به منظور حسن اجرای وظایف ضابطان آن ضروری دانسته است. در ادامه به رویکرد حقوق کیفری در قبال اطفال با عدالت ترمیمی می‌پردازیم.

۴-۱- تشکیل پلیس ویژه اطفال

عکس‌العمل اولیه در قبال بزهکاری اطفال از اهمیت حیاتی برخوردار است. زیرا، هرگونه برخورد غیر حرفه‌ای موجب برخورد خشونت‌آمیز توأم با تحقیر، تحریک حس سرکشی اطفال و ایجاد بستر مناسب انحراف ثانویه می‌شود و تشدید انحراف در آنها را بیشتر خواهد کرد، از این رو، حس انتقام از جامعه نیز تشدید خواهد شد. ماده ۱۲ مقررات پکن بر ضرورت پلیس ویژه اطفال و از سویی بر ترمیمی بودن تأکید شده است.^{۴۸} مطالعات جرم‌شناختی نشان می‌دهد، اطفال با ارتکاب جرم لزوماً به دنبال نقض هنجارهای اجتماعی نیستند، بلکه شاید بخواهند با انجام رفتارهای منحرفانه و ناسازگار با جامعه، مشکلات شخصی یا اجتماعی خود را بدین نحو بیان کنند.^{۴۹} از این رو، پلیس ویژه اطفال و نوجوانان به‌عنوان نهادی تخصصی در نظام عدالت کیفری اطفال، در ایران برای نخستین بار در لایحه رسیدگی به جرایم اطفال و نوجوانان (۱۳۸۳) پیش‌بینی و سپس به نحو ضمنی در قانون برنامه پنج ساله پنجم توسعه، مورد حمایت قرار گرفت. لیکن با عدم تصویب لایحه و همچنین اجرایی نشدن قانون برنامه توسعه، مقنن در آ.د.ک. ۱۳۹۲ در قالب ماده ۳۱ آن هم منوط به لایحه‌ای که بعداً حدود وظایف و اختیارات آن مشخص شود سازمان پلیس را مکلف به ایجاد آن نموده است. ماده ۳۱ آ.د.ک. ۱۳۹۲ ضمن به‌رسمیت شناختن تشکیل پلیس ویژه اطفال و نوجوانان هدف از تشکیل آن را حسن اجرای وظایف ضابطان در مورد اطفال و نوجوانان بیان نموده است و این چنین موضوع پلیس ویژه را وارد ادبیات حقوق کشور ساخته است. موارد محدودی مانند ماده ۴۲ و ماده ۲۸۵ و تبصره ماده ۶۲ تکلیف بر رعایت ترتیبات ویژه در مواجهه با طفل و نوجوان بزهکار شده است. اجرای همین مقررات محدود هم توسط نیروهای کارآموزده صورت نمی‌گیرد. فقد نیروی کارآموزده و آموزش‌دیده، فقد ضوابط خاص، نبود قوانین و مقررات خاص جامع، همه و همه نشان از آن دارد که بسیاری از توصیه‌ها، ملاحظات، مقررات و موازین مورد تأکید بین‌المللی در این رابطه رعایت نشده است و در اسناد خاص بین‌المللی در حوزه حقوق کودک تأکید بر اجتناب از آسیب در برخوردهای اولیه دارند (بند ۳ ماده ۱۰ مقررات پکن) و همچنین پیشگیری از بزهکاری اطفال و مقوله قضازدایی در رأس توصیه‌ها وجود دارد (ماده ۱۲ مقررات پکن).

تأکید و توصیه بر تشکیل پلیس ویژه اطفال که به‌عنوان ضابطین خاص شناخته می‌شوند، نشان

۴۸. علی دهقانی، «دادرسی ویژه کودکان و نوجوانان؛ گامی در راستای انطباق با تعهدات بین‌المللی»، فصلنامه دانشکده ادبیات و علوم انسانی ۳ (۱۳۸۷)، ۸۷.

۴۹. محمدعلی مهدوی‌ثابت و محمدرضا عبدیان، «جلوه‌های عدالت‌ترمیمی در مرحله تعقیب و تحقیقات جرایم اطفال و نوجوانان در قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲»، فصلنامه قضاوت ۹۵ (۱۳۹۷)، ۵۲.

از اهمیت این مهم دارد. نقش‌آفرینی این نهاد در سیستم عدالت کیفری اطفال و نوجوانان که ناگفته پیداست که یک تأسیس جدید در سیستم قانونگذاری کشور است وابسته به مؤلفه‌های متعددی است که نیاز به همبستگی و هم‌گرایی دستگاه‌های مسؤؤل و سایر نهادها دارد، که همسو و با یک هدف باید کنار هم قرار گیرند تا هدف نهایی قانونگذار به ثمر نشیند. به وجود آوردن این نهاد در سیستم قضایی کشور مسبوق به سابقه نیست و به صورت رسمی در قوانین موضوعه کشور وجود ندارد و می‌بایست مورد بررسی و کارشناسی بیشتر قرار گیرد زیرا صرف تدوین قوانین ما را به این هدف نائل نخواهد آورد. ضرورت رسیدگی افتراقی به جرایم اطفال و نوجوانان وجود پلیس ویژه اطفال و نوجوانان را در سیستم دادرسی عادلانه یک ضرورت بلامنازع می‌نماید. بنابراین، لزوم توجه به ترمیمی بودن و استفاده از سازکار عدالت ترمیمی ضرورتی انکارناپذیر در برخورد اولیه با اطفال به دلیل شخصیت در حال رشد در تشکیلات پلیس است. در استرالیا پلیس ویژه اطفال مسؤؤل اجرای سازکارهای عدالت ترمیمی است.

تشکیل پلیس اطفال به موجب ماده ۳۱ قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ است. این لایحه نیز تدوین شده است و به موجب ماده سه این لایحه تشکیل پلیس ویژه اطفال و نوجوانان ضروری است و نیروی انتظامی مکلف به تشکیل آن است. بنابراین، گام مهمی در این راستا برداشته شده است.

۴-۲- فعال‌سازی نهادهای ترمیمی

سازمان ملل متحد که یکی از نهادهای مؤثر و الهام‌بخش سیاست جنایی در عرصه بین‌المللی است در سال ۲۰۰۲ «اصول بنیادین استفاده از برنامه‌های ترمیمی در امور کیفری» را به تصویب رساند.^{۵۰} حقوق کیفری ایران گام‌های مهمی در جهت ترمیمی کردن نهادهای عدالت کیفری اطفال برداشته است. در ادامه به این نهادها می‌پردازیم.

پیش‌بینی ضابط زن برای اطفال در ماده ۴۲ آ.د.ک. ۱۳۹۲ از جمله نهاد ترمیمی اطفال است. به نظر می‌رسد، این حالت مبتنی بر رویکرد حمایتی از اطفال است تا آنها با ضابط دادگستری مرد که در فرایند نظام عدالت کیفری حضور همیشگی دارند، روبرو نشوند و باتوجه به عطف و شکنندگی بیشتر اطفال، بتوان از طریق ضابطان زن که درک بهتری از احساسات کودکان دارند، گامی مؤثر در پیشگیری از بزهکاری اطفال و ترمیمی کردن رسیدگی برداشت.^{۵۱} در واقع نوع برخورد پلیس زن با اطفال از حس سرکشی اطفال می‌کاهد. این مهم در لایحه پلیس اطفال و نوجوانان پیش‌بینی شده است.

در حقوق کیفری ایران بر اساس اصل الزام قانونی بودن تعقیب، دادستان مکلف به تعقیب متهمان است. اما برخی کشورها به مانند آلمان از این قاعده بر اساس نظریه برچسب‌زنی عدول و همه جرایم

۵۰. هوارد زهر، کتاب کوچک عدالت ترمیمی، ترجمه حسین غلامی (تهران: نشر مجد، ۱۳۹۰)، ۱۲۰.

۵۱. احمدی، پیشین، ۲۷.

را تعقیب نمی‌کنند.^{۵۲} باوجود این، مقنن برنامه‌های ترمیمی جایگزین برای تعقیب متهمان تدوین کرده است تا از طریق این نهادها، برنامه‌های ترمیمی را سازمان‌دهی کند. قانونگذار در ماده ۸۱ آ.د.ک. ۱۳۹۲ با فعال‌سازی نهاد تعلیق تعقیب گامی در راستای ترمیمی کردن جرایم کم‌اهمیت تعزیری برداشته است. در واقع مقنن با تدوین این نهاد سعی در دور نگه‌داشتن مجرمان و به تبع اطفال از دادرسی رسمی و گرفتار شدن در برچسب مجرمانه بودن داشته است.

مقنن در ماده ۸۲ آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ با تأسیس میانجیگری کلیدی‌ترین نهاد ترمیمی را بنیان نهاده است. در واقع برنامه‌های میانجیگری ترمیمی تأثیر مهمی بر پیشگیری بزهکاری ثانویه اطفال داشته و از برچسب مجرمانه خوردن اطفال نیز جلوگیری می‌نماید. مقنن با وضع ماده ۸۲ بستر مناسبی برای ترمیمی کردن جرایم اطفال برداشته است. قانونگذار به موجب آیین‌نامه‌ای، ارجاع به میانجیگری و شرایط و ضوابط آن را مشخص نموده است. در این آیین‌نامه ماده ۲۶ مقرر داشته در صورتی که یکی از طرفین اختلاف یا هر دو زیر ۱۸ سال سن داشته باشند حضور ولی یا سرپرست الزامی است. این رویکرد مبتنی بر رویکرد حمایتی است. زیرا ممکن است این افراد مصالح عالی‌ه خود را تشخیص ندهند. از سویی مطابق ماده ۲۸ میانجیگر می‌تواند برای بهبود فضای میانجیگری از سمن‌ها دعوت به عمل آورد. بنابراین می‌توان با اقداماتی که طی آن با مدیریت میانجیگر و با حضور بزه‌دیده و متهم و در صورت ضرورت سایر اشخاص مؤثر در حصول سازش از قبیل اعضای خانواده، دوستان یا همکاران آنها و نیز حسب مورد اعضای جامعه محلی، نهادهای ذی‌ربط رسمی، عمومی و یا مردم‌نهاد صورت می‌گیرد، برای حل و فصل اختلاف کیفری با یکدیگر به گفت‌وگو و تبادل نظر پرداخت تا آثار بزه ترمیم شود. مقنن در لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان نهاد ترمیمی نشست خانوادگی و میانجیگری را برای اطفال فعال نموده است. قانون عدالت ترمیمی مصوب ۲۰۰۴ در استرالیا نهادها و مقررات عدالت ترمیمی را فعال نموده است.^{۵۳} مطابق بخش ۲۳ این قانون لازم است اطمینان برای مناسب بودن ترمیم حاصل شود. فراهم نمودن مقدمات میانجیگری با نشست‌های سه‌جانبه و کنفرانس‌های ترمیمی ارجاع به پلیس ترمیمی نمونه نهادهای ترمیمی در این قانون است. طرح ارشاد پیش از دادگاه با کمک پلیس ترمیمی محور اجرا شد. این طرح پلیس باید بر اساس این قانون با هشدار از طریق کنفرانس یا هر ابزار ارشادی دیگری، نوجوانان را از ورود به سیستم خشک و خشن قضایی منحرف سازد.^{۵۴} در واقع یکی از شیوه‌های مهم در این زمینه ارجاع پلیس به کنفرانس بین بزهکار - بزه‌دیده با همکاری پلیس برای حل و فصل است.

نتیجه‌گیری

وجود اطفال بزهکار یا بزه‌دیده در نظام عدالت کیفری حضوری انکارناپذیر است. از این رو، به دلیل ویژگی‌های خاص اطفال رسیدگی افتراقی در برخورد با آنها مورد تأکید دکتربین است. بنابراین، در

۵۲. محمد آشوری، آیین دادرسی کیفری (تهران: نشر سمت، ۱۳۹۸)، ۱۷۱.

53. Crimes (Restorative Justice) Act 2004.

54. Larsen, op.cit., 36.

رویکرد متفاوت اطفال اولین برخورد آنها با دستگاه عدالت کیفری پلیس است. در واقع در این برخورد اولیه وجود پلیس آموزش‌دیده و مطلع از برنامه‌های ترمیمی می‌تواند مانع انحراف ثانویه و فروکش کردن حس سرکشی او را فراهم نماید. این مهم در لوای نظام تقنینی استرالیا در قانون عدالت ترمیمی مصوب ۲۰۰۴ منعکس شده است. در این کشور اختیارات متنوعی به پلیس از قبیل؛ هوشیارسازی قربانی، اخطار، اخطار کتبی در محل، جریمه در محل، مشاوره، ارجاع به نشست‌های خانوادگی، ارجاع به کنفرانس، ارجاع به میانجیگری توسط اشخاص ثالث آموزش‌دیده، مداخله در زمینه مواد مخدر و مشروبات الکلی و انواع جبران برای قربانی داده شده است. ماهیت و شناخت طفل و طرز فکر او در مواجهه با شرایط جرم‌ساز پایه و اساس نظام‌مندسازی فعالیت‌های پلیس و تشکیل پلیس ترمیمی ویژه اطفال است. پلیس ترمیمی اطفال پلیسی است که دانسته‌های روان‌شناسی نسبت به نوع نگرش ذهنی اطفال داشته باشد و به نحوه تفکر کودکان آگاه بوده و از مبانی حقوقی مدون شده در مورد این دسته از بزهکاران، آیین نحوه پیگیری پرونده‌های اطفال و نوجوانان بزهکار، نوع رفتار با آنان و شیوه‌های ارتباطی در مورد والدین این کودکان آگاه باشد. از رهیافت‌های بالینی مدد جوید، ارتباط کلامی حرکتی را بداند و بر استانداردهای رفتاری و کلامی مورد تأیید در سطح بین‌المللی عالم باشد، چرا که سهل‌انگاری در برخوردهای اولیه باعث به وجود آمدن و تبدیل بزهکاران اتفاقی به بزهکاران حرفه‌ای خواهد بود. زیرا، حس انتقام‌جویی را در آنها تقویت می‌کند و روز به روز نسبت به جامعه بدبین‌تر خواهد شد و عنوان دشمنان جامعه را یدک خواهند کشید. از این رو، وجود پلیس ترمیمی با استفاده از سازکارهای عدالت ترمیمی مطلوب به نظر می‌رسد. زیرا اطفال را از معایب عدالت کیفری رسمی دور نگه می‌دارد. در واقع پلیس ترمیمی از طریق فرآیند التیام و حل و فصل گفت‌وگو محور می‌خواهد روابط را ترمیم کند. به دیگر سخن، پلیس ترمیمی از یک سو می‌خواهد طفل بزهکار یا بزه‌دیده را دوباره به جامعه برگرداند و از سوی دیگر با گفتمان‌سازی و هوشیارسازی او را نسبت به اعمال ارتكابی آگاه نماید. عدالت ترمیمی جرم را در وهله اول به‌عنوان گسیختگی روابط بین افراد دانسته و در وهله دوم به‌عنوان نقض قانون قلمداد می‌کند. از این رو، خلأهای عدالت در دیدگاه پلیس ترمیمی به چالش کشیده شده و در صدد احیای روابطی است که نیازهای مجرم و قربانی (اطفال) را برطرف سازد و روشی برای وادار سازی مجرم به قبول مسؤلیت‌های خود است. پلیس ترمیمی با برنامه‌های بلندمدت یا کوتاه‌مدت در صدد مهار بزهکاری یا بزه‌دیده اطفال بوده است. این برنامه از قبیل، توافق بر فرآیند گفت‌وگوی آخر هفته به مدت چند ماه، نشست سه‌جانبه پلیس مابین بزه‌دیده و بزهکار، آموزش خودمراقبت محور و راهبردهای خانواده‌محور است. از این رو، در کشور ایران به مانند استرالیا در نتیجه ضرورت این موضوع، در قانون حمایت از اطفال و نوجوانان مصوب ۱۳۹۹ و در لایحه پلیس ویژه اطفال و نوجوانان، علاوه بر پذیرش پلیس ویژه، رسیدگی غیر قضایی و نهادهای ترمیمی را پیش‌بینی نموده است.

فهرست منابع

الف) منابع فارسی

- آشوری، محمد. آیین دادرسی کیفری. جلد اول. چاپ بیست و یکم. تهران: نشر سمت، ۱۳۹۸.
- ابراهیمی، نصیبه، کیومرث کلانتری و عابدین صفری کاکرودی. «تبیین نقش پلیس ترمیمی در شرمساری پیشگیرانه از تکرار جرم». فصلنامه انتظام اجتماعی ۲(۱۳۹۷): ۲۲۹-۲۵۰.
- احمدی، امین. نوآوری های قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ در رسیدگی به جرایم کودکان و نوجوانان. تهران: نشر خرسندی، ۱۳۹۶.
- جعفری، امین و علی مولاییگی. «سیاست جنایی تقنینی- قضایی ایران در قبال جرایم جنسی علیه کودکان در پرتو اسناد بین المللی». مطالعات حقوق کیفری و جرم شناسی. ۲(۱۳۹۷): ۲۵-۲۷۴.
- دهخدا، علی اکبر. لغت نامه. جلد سیزدهم. تهران: انتشارات سیروس، ۱۳۷۶.
- دهقانی، علی. «دادرسی ویژه کودکان و نوجوانان؛ گامی در راستای انطباق با تعهدات بین المللی». فصلنامه دانشکده ادبیات و علوم انسانی. ۱۱(۱۳۸۷): ۷۷-۱۰۷.
- رجبی، ابراهیم. «پلیس زن و حقوق شهروندی زنان بزهدار و بزهدیده در جرایم مواد مخدر و روان گردان». مجله پیشگیری از جرم ۲۱(۱۳۹۰): ۱۳۵-۱۵۸.
- رجبی، فرناز و نسرين مهرا. «پاسخدهی به بزهداری کودکان و نوجوانان: تخمینی یا ترمیمی». فصلنامه تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری ۱۳(۱۳۹۶): ۸۵-۱۲۱.
- رحیمی نژاد، اسمعیل، مهدی آقاییاری و غلامرضا قلی پو. «نظریه خنثی سازی جرم و ارتباط آن با عدالت ترمیمی». پژوهش حقوق کیفری ۱۱(۱۳۹۴): ۸۵-۱۱۲.
- زهر، هوارد. کتاب کوچک عدالت ترمیمی. ترجمه حسین غلامی. چاپ سوم. تهران: مجد، ۱۳۹۰.
- طهماسبی، جواد. آیین دادرسی کیفری. جلد اول. چاپ چهارم. تهران: نشر میزان، ۱۳۹۸.
- غلامی، حسین. «الگوها یا گونه های عدالت کیفری اطفال». آموزه های حقوق کیفری ۶(۱۳۹۶): ۸۹-۱۰۶.
- غلامی، حسین. عدالت ترمیمی. چاپ دوم. تهران: نشر سمت، ۱۳۹۰.
- کوشکی، غلام حسن. پلیس ویژه اطفال و نوجوانان در نظام قضایی ایران. تهران: انتشارات جنگل، ۱۳۹۴.
- کی نیا، مهدی. مبانی جرم شناسی. جلد اول. تهران: ناشر دانشگاه تهران، ۱۳۹۸.
- مقدسی، محمدباقر، محمد میرزایی و کیوان غنی. «برنامه های ترمیمی پلیس بانکیه بر قانون آیین دادرسی کیفری و رویه عملی پلیس ایران». پژوهشنامه حقوق کیفری ۹(۱۳۹۷): ۸۹-۱۰۶.
- مؤذن زادگان، حسنعلی و حسین جوادی. «الزامات و سازوکارهای تشکیل پلیس اطفال و نوجوانان مطالعه تطبیقی؛ حقوق آمریکا». پژوهش های حقوق جزا و جرم شناسی ۵(۱۳۹۴): ۴۹-۵.
- مهدوی پور، اعظم، مجتبی اصغریان و سید محمدرضا نقیبی. «حقوق بانوان متهم در نظام حقوقی ایران». مطالعات راهبردی زنان ۸۴(۱۳۹۸): ۱۱۵-۱۳۲.
- مهدوی ثابت، محمدعلی و محمدرضا عبدیان. «جلوه های عدالت ترمیمی در مرحله تعقیب و تحقیقات جرایم اطفال و نوجوانان در قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲». فصلنامه قضاوت ۹۵(۱۳۹۷): ۴۷-۶۷.
- نجفی ابرندآبادی، علی حسین. جرم شناسی و عدالت کیفری کودکان و نوجوانان: بشیریه، تهمورث: دانشنامه عدالت کیفری کودکان و نوجوانان، دیدگاه ها مدل ها و گرایش های بین المللی، انتشارات نگاه معاصر، تهران، ۱۳۹۷.
- هدایت، هدیه و سیدحسین هاشمی. «لزوم مراقبت های خانواده محور از کودک بزهدیده و استثنائات وارده به

آن با تأملی بر نظام حقوقی ایران و نظام حقوق بشر». پژوهش حقوق کیفری ۱۹ (۱۳۹۶): ۱۲۷-۱۶۳.
- یاراحمدی، حسین، رضا بیرانوند، محمد بارانی و مهدی مقیمی. «مطالعه تطبیقی سیاست جنایی پلیس در قبال اطفال و نوجوانان در مراحل قبل و پس از کشف جرم»، دو فصلنامه پژوهش‌های انتظامی اجتماعی زنان و خانواده ۵ (۱۳۹۶): ۸۷-۱۰۵.

ب) منابع خارجی

- Bartollas and Miller. *Juvenile Justice in America*. 3rd Ed. Prentice Hall, 2001.
- Connell O Connell, *Restorative Justice for Police Foundations for Change*. Australia: Springwood, 2000.
- Cunneen, C. & B. Goldson. "Restorative Justice? A Critical Analysis" in *Youth, Crime and Justice* Edited by B. Goldson and J. Muncie. .2nd Ed. London: Sage, 2015.
- International Juvenile Justice Observatory, *children and restorative justice*, 2018.
- Jacqueline Joudo Larsen, *Restorative Justice in the Australian Criminal Justice System* (Australian Institute of Criminology Report No 127, 2014).
- Kathleen Daly and Hennessey Hayes, "Restorative Justice and Conferencing in Australia, Trends and Issues" *Crime and Criminal Justice* 1(4), 2001.
- Kelly Richards. *Police-referred restorative justice for juveniles in Australia*. Australian Institute of Criminology, 2010.
- Lawrence W Sherman and Heather Strang. *Restorative Justice*. London: the Smith Institute, 2007.
- Masahiro Suzuki and William Wood, "Restorative Justice Conferencing as a 'Holistic' Process: Convener Perspectives". *Current Issues in Criminal Justice* 28(2017)(3): 277-292.
- McCold, Paul. "What Is the Role of Community in Restorative Justice Theory and Practice?" In *Critical issues in restorative justice*. Edited by Howard Zehr & Barb Toews. New York, Monsey, Criminal Justice Press & Willan Publishing, 2004.
- Peter J. Carrington and Jennifer L. Schulenberg: *The Impact of the Youth Criminal Justice Act on Police Charging Practices with Young Persons: A Preliminary Statistical Assessment Report to the Department of Justice Canada, Her Majesty the Queen in Right of Canada*, 2005.
- Peters, T. *Victimization mediation ET pratigues orients vars la reparation in R Cario ETD*. Salas, (Eds.), *d justices ET victim's lavers Harmattan*, Vol.1. 2001.
- Sanborn, Jr., Joseph B. and Anthony W. Salerno. *The Juvenile Justice System: Law and Process*. Los Angeles: Roxbury Publishing Company, 2005.
- Sherman, L. & H. Strang. *Restorative Justice; the Evidence*. London: Smith Institute Pub, 2007.
- Tasmania. Department of Health and Human Services (DHHS), *Community conferencing guidelines*. Hobart. 2008.
- Toews, Barb. *The Little Book of Restorative Justice for People in Prison*. Australia: Good

Book Pub, 2007.

- Walker, James W. Human resource strategy. New York: Asia Pacific Journal of Human Resources, Sage Publications, 1998.

- White, R. & P. Santana. Crime social control. Oxford: Oxford University Press, 2008.